

Церковна Маріанна Вікторівна
Харківська державна академія культури
Старший викладач кафедри соціальної психології
Церковний Альберт Олександрович
Харківська державна академія культури
Кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ФЕНОМЕНІВ У СТУДЕНТСЬКИХ ГРУПАХ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ

Так як студентська група є однією з різновидів малих груп, їй притаманні всі їх феномени, які, однак, набувають своє специфічне забарвлення, що пов'язане з особливостями віку, соціального контексту і провідної діяльності. Фахівці в галузі викладання та адміністрування вищої школи добре усвідомлюють важливість аналізу соціально-психологічних ефектів та урахування їх впливу на створення комфортного середовища, необхідного для розвитку особистості майбутнього фахівця, актуалізації його потенціалу.

Теоретичною основою сучасних концепцій функціонування соціальної групи з'явилася сформована в 30-х роках ХХ в. наукова парадигма «людських відносин». Основоположники цього підходу, А. Маслоу, Д. Мак-Грегор, Д. Мак-Клеланд, Е. Мейо та інші описали ряд закономірностей і соціально-психологічних умов ефективної взаємодії членів різних соціальних груп. До теперішнього часу досить повно вивчено і проаналізовано сутність та особливості формування групової мотивації, мотивації особистості, міжгрупової поведінки в процесі праці, лідерство в груповому поведінці.

Групові ефекти є відображенням процесу функціонування групи, проходження її через різні етапи групової динаміки і зміни відносин. Саме вони багато в чому визначають рівень успішності комунікацій та ефективності діяльності.

Розглянемо деякі з них, найбільш значущі для формування та функціонування студентських груп.

Одним з ефектів, що найбільш часто спостерігаються є соціальна фасилітація. За визначенням це «підвищення швидкості або продуктивності діяльності індивіда внаслідок актуалізації в його свідомості образу (сприйняття, представлення і т.п.) іншої людини (або групи людей), що виступає в якості суперника або спостерігача за діями даного індивіда» [6]. Причому необхідно враховувати, що іноді «реальна чи уявна присутність інших, які не втручаються в дії індивіда, людей веде до погіршення результатів діяльності. Зазначене явище отримало назву соціальної інгібіції (придушення)» [6].

Роберт Зайонц запропонував пояснення цього подвійного ефекту. Він зазначав, що «По-перше, присутність інших збільшує фізіологічне збудження, а по-друге, при підвищеному збудженні краще виконуються легкі завдання, в той час як виконання складних воно перешкоджає. Іншими словами, присутність оточуючих допомагає здійсненню добре завчених стійких реакцій і перешкоджає новим, ще не засвоєним» [4, с. 622].

Очевидно, що засвоєння студентами нової, досить непрості інформації, в оточенні малознайомих однокурсників часто призводить до зниження продуктивності, невпевненим відповідям, розфокусованості уваги.

Цим тенденціям також сприяють і інші групові явища. Так, наприклад, істотний вплив робить «ефект М. Рінгельмана». Він полягає в тому, що «в міру збільшення кількості членів, в групі відбувається зменшення середнього індивідуального внеску і в підсумку колективна працездатність групи не перевищує половини від суми працездатності її членів, тобто члени групи фактично менш мотивовані і докладають менше зусиль при виконанні спільних дій, ніж при виконанні індивідуальних дій» [2].

Не менш значущий і «ефект групомислення». «Це спосіб мислення, що застосовується людьми в ситуації, коли пошук згоди стає настільки домінуючим в згуртованій групі, що починає пересилювати реалістичну оцінку можливих альтернативних дій» [2]. Негативним наслідком подібних відносин є ігнорування індивідуальної, навіть правильної, думки окремої людини, і, отже,

як наслідок, придушення творчого розвитку особистості.

Важливо враховувати і прояви «ефекту конформізму». Він полягає в прагненні людини змінювати свою поведінку в результаті реального чи уявного тиску групи. Д. Майерс виділяє три причини конформної поведінки: наполеглива і вперта поведінка інших людей; прагнення уникнути покарання, осуду з боку групи за незгоду; невизначеність ситуації і неясність інформації. Ці причини суттєво сприяють орієнтації людини на думки інших людей.

Значущий і «ефект моди (наслідування)». За визначенням, це «один з основних механізмів групової інтеграції. У процесі групової взаємодії члени групи виробляють загальні еталони, стереотипи поведінки, наслідування яким підкреслює і зміцнює їх членство в групі» [2].

Для запобігання розвитку негативних тенденцій в студентській групі, ми вважаємо за можливе запропонувати наступні зміни в системі навчання.

По-перше: на початкових етапах навчання під час семінарських і практичних занять пропонувати більше індивідуальних завдань, ніж групових. Бажано, щоб завдання були з такими формами контролю, які не передбачають колективне обговорення (наприклад, реферати, контрольні, самостійні проекти). Це дозволить викладачеві не тільки розглянути особливості кожного студента і встановити особистісний контакт, але й підвищити їх самооцінку і рівень стресостійкості студента.

Ця пропозиція має сенс тому, що зазвичай «... на виробництві спільні завдання розчленовуються на окремі дії, що відповідають спеціальностям в рамках того або іншого розподілу праці, тому в навчальному процесі спільне завдання групи за деякими винятками (рольові, імітаційні ігри тощо) є також і завданням кожного окремого студента» [5]. Дати можливість кожному відповідати за свою «ділянку» роботи, а не за результат колективної діяльності яку вони ще не в змозі контролювати, і отримати відповідну винагороду, є, на наш погляд першим кроком на шляху оптимізації цих відносин.

По-друге: до ситуації вибору старости, якого на першому курсі призначає деканат, бажано запрошувати психолога для проведення професійної діагностики і вибору кандидата, максимально наближеного до образу

студентського лідера, а не тільки такого, який володіє навичками адміністрування. Очевидно, що якщо в групі буде існувати формальний лідер, якого підтримують викладачі та керівники вузу, і неформальний лідер, здатний повести за собою більшу частину студентів, то конфліктні відносини, демотивація і формування ціннісних орієнтацій, що не пов'язані з навчанням, неминучі.

По-третє: всі викладачі вузу повинні володіти не тільки теоретичними знаннями в області групової динаміки, а й психологічними інструментами, які вони зможуть застосовувати для корекції неадекватних установок студентів і підвищення їх рівня усвідомлення механізмів міжособистісної взаємодії. При цьому, куратори груп можуть виступати як фахівці в області первинної діагностики проблемних станів і відносин, оскільки спілкуються зі студентами на неформальному рівні і в своїх бесідах мають можливість зачіпати різні теми.

По-четверте: розширити програму соціально-психологічного тренінгу, додавши до блоку інформаційних завдань завдання, які пов'язані з психологічною корекцією. Найкращий результат можливий при проведенні безперервного тренінгу протягом усього періоду навчання у ВНЗ.

Не секрет, що не тільки успішність у період навчання, але, в підсумку, професійний та особистий розвиток багато в чому залежать від соціально-психологічного клімату студентської групи. «Психологічний клімат – це якісна сторона міжособистісних відносин, що виявляється у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості в групі» [3, с. 310].

Суб'єктивно, кожною окремою людиною, клімат описується через категорії: тиску, примусу, прийняття, поваги, статусу, свободи, страху, ненависті, оптимізму і т.п. Якщо набір термінів має позитивне забарвлення, то людина сприймає клімат як сприятливий і навпаки.

Специфічною особливістю соціально-психологічного клімату студентської групи вважається те, що в ньому більшою мірою проявляються унікальні, а не універсальні характеристики. Це означає, що «обличчя» кожної групи неповторно, так як існуючі у навчальному закладі традиції постійно

трансформуються через набір конкретних потреб, очікувань і моделей поведінки, які існують в групах.

Сприятливий соціально-психологічний клімат є умовою підвищення інтересу до навчання, він прискорює процес обміну інформацією, підвищує показники відвідування занять, впливає на успішність студентів [5].

Все це, в свою чергу, дозволить сформуватися груповій згуртованості, яка залежить від частоти і міцності комунікативних зв'язків. На думку Л. Фестингера це «сума всіх сил, що діють на членів групи, щоб утримувати їх в ній» [1].

Неминучим позитивним наслідком буде прояв іншого набору групових феноменів: ефект приналежності до групи (групова ідентифікація), ефект «синергії», ефект «хвилі».

Звичайно, не варто розраховувати, що на цьому етапі розвитку групових відносин негативні явища будуть відсутні, але ми вважаємо, що їх роль і ступінь впливу на психологічну атмосферу будуть помітно зменшені.

Література

1. Мельникова Н. А. Социально-психологическая сущность и содержание явлений в группах [Электронный ресурс] URL: http://bookap.info/sociopsy/melnikova_sotsialnaya_psihologiya_konspekt_lektsiy/gl16.shtm
2. Платонов Ю.П. Групповые эффекты и методы повышения эффективности совместной работы [Электронный ресурс] URL: http://www.elitarium.ru/2008/05/23/grupповые_jeffekty.html
3. Платонов Ю.П. Основы социальной психологии. – СПб., Речь 2004. – 624 с.
4. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия: — М.: Эксмо, 2005. — 672 с.
5. Утлик В.Э. Психологический климат студенческой группы [Электронный ресурс] URL: <http://www.sociograd.ru/index.php/component/content/article/1-articles/221-administrator>
6. Фасилитация социальная [Электронный ресурс] URL: http://wiki.myword.ru/index.php/Фасилитация_социальная

